

Od apelatywu *wierzba* do antroponimu *Wierzbiński*

From the Appellative of *Wierzba* to the Anthroponym of *Wierzbiński*

Summary

The purpose of the article is to highlight connections of the common name of *wierzba* [Eng. “willow”] and the proper name *Wierzbiński*.

The author discusses the etymology of the word *wierzba* and its meaning in the history of the Polish language, both in contemporary Polish and in its dialects. Next, the author explains the word and phraseological relationships with the *wierzba* appellative as well as with derived words, which are both common and proper names.

The source material for the analysis was excerpted from dictionaries of the Polish language: etymological, general (explanatory: historical and contemporary dictionaries), dialectal, phraseological, and onomastic.

139

Keywords: lexis, historical Polish, modern Polish, dialect, onomastics.

Każdy z nas – pisze Władysław Makarski – jest w większym lub mniejszym stopniu wpisany w sieć onomastyczną wyrażoną różnorodnymi elementami, które można przyporządkować różnym klasom onimów: antroponimom, toponimom, szeroko pojętym chrematonimom – urabanonimom, nazwom instytucji, organizacji, ideonimom (tytułom dzieł kultury). Kwintesencją jednak życiorysu każdego z nas, sprowadzonego do niezbywalnych elementów onomastycznych, które służą społecznej identyfikacji osoby, jest jej imię, nazwisko, są imiona rodziców oraz miejsce urodzenia (Makarski, 2020, 17–18).

Celem artykułu jest wskazanie związków nazwy pospolitej *wierzba* i nazwy własnej *Wierzbiński*. Zostanie prześledzona etymologia słowa *wierzba* oraz jego znaczenia w historii polszczyzny, we współczesnym języku polskim oraz w gwarach, omówione zostaną związki wyrazowe,

---

* Uniwersytet Łódzki, Wydział Filologiczny, Instytut Filologii Polskiej i Logopedii, Zakład Dialektologii Polskiej i Logopedii, 90-226 Łódź, ul. Pomorska 171/173, renata.marciniak@uni.lodz.pl

frazeologiczne z apelatywem *wierzba*, a także wyrazy pochodne, będące zarówno nazwami pospolitymi, jak i własnymi.

Materiał źródłowy do analizy został ekscerpowany ze słowników języka polskiego: etymologicznych, ogólnych (tj. objaśniających: historycznych i współczesnych), gwarowych, frazeologicznych i onomastycznych.

Powszechnemu odbiorcy nazwisko *Wierzbiński* kojarzy się z nazwą popularnego drzewa, tj. wierzbą, nazywaną dawniej *wirzbą*; w biblii *wirzbie*, *wierzbin* u Leopoldy (Brückner, 1996).

Słowo *wierzba* pojawiło się w polszczyźnie w XV wieku (stp. też *wirzba*) na określenie ‘drzewa *Salix*’; w dialektach też nazwa *wierba*, kaszubskie *wěrba* także ‘jakiegokolwiek drzewo, zwłaszcza owocowe’ (Boryś, 2005).

Nazwa *wierzba*, wywodząca się od nazwy drzewa o charakterystycznej wiotkości gałęzi, od pie. *uer-* ‘kręcić, wić’, jest nazwą ogólnosłowiańską, por. czes. *vrba*, ros. *vérba*, chorw./serb. *vrba*, por. scs. *vrbbije* ‘wierzby, zarosła wierzbowe’. Psł. *vr’ba* ‘drzewo *Salix*’ jest prapokrewnie z lit. *viřbas* ‘pręt, gałązka’, łot. *viřbs* ‘pałeczka’, *virba* ‘pręt’, gr. *rhábos*¹ ‘pałka’, łac. *verbēna* ‘liście i pędy laurowe’² (Boryś, 2005) też ‘gałązka lauru, mirtu, drzewa oliwnego’ (Mańczak, 2017).

Słownik staropolski notuje następujące znaczenia słowa *wierzba*: *wierzba*, *wirzba* formy: n.sg. *wirzba* 1429 *Monlur* VI 17, 1460 *StPPP* II nr 3652, 1464 *Rost* nr 4918 etc.; *wierzba* ca 1500 *Erz* 120; g.sg. *wirzby* 1423 *ArchTerCrac* CXCXV 171, 8; n.pl. *wirzby* 1461 – 7 *Serm* 446; g.pl. *wirzb* 1401 *SKJ* III 193; ac.pl. *wirzby* 1406 *Piek* VI 297; l.pl. (na) *wirzbach* Fl i Puł 136, 2. Znaczenia: bot. 1) ‘wierzba biała, *Salix alba* L.’: *Wirzba salix* 1464 *Rost* nr 4918, sim ca 1465 ib.; Na wyrzbach (in salicibus) ... *zaweszely gesmy organy nasze Fl 136, 2, sim Puł; Esz Andreas y yego oczecz od dwunaczczye lyath ne był w dzerszenyv wirzb, o yesz sye rzecz wodzi 1401 *SKJ* III 193, sim. ib.; 2) włoska *wirzba* ‘niepokalanek nadmorski, krzew z rodziny werbenowatych, *Vitex agnus Castus* L.’: *Włoszka wyrzba agnus castus* 1485 *Rost* nr 5887 (Urbańczyk, 1988–1993).

Bardziej rozbudowane definicje notują XIX-wieczne słowniki języka polskiego, tj. słownik Lindego i tzw. słownik wileński, por. *wierzba* ‘wierzba, drzewo czasem pierwszej wielkości dochodzące; liście ma z wierzchu zielone, z spodu białawe, korę białawą, kwiaty w podobieństwie kotek, *Salix*’. *Kluk. Rośl.* 2, 47. *Wierzba i Litwina*, czyli rzeczna wierzba, nie dosięgają zdatnego wzrostu do wielkiej budowli. *Mon.* 74, 757. *Wierzba* chociaż w pół ścięta. *Płodność* jej w tym nie odjęta. *Dar. Lot.* 10. *Rzekobrzegie wierzby*.

¹ Według W. Mańczaka gr. *rhábdos* ‘rózga, kij’ (Mańczak, 2017).

² Por. też u Brücknera łac. *verebera* ‘rózgi, baty’, *verbēna* ‘pręty i liście oliwy, wawrzynu’ (Brückner, 1996).

Oliw. Ow. 393; nadrzeczne. Chrośc. Job. 161. – Allus. Δ włoska wierzba, złotowierzbie, podobna, czysty baranek, agnus castus. Urzęd. 321 (Linde, 1860); *wierzba* bot. (*Salix*) v. wierzbina ‘drzewo lub krzew z rodziny kotkowych, należące do klasy 22-ego rzędu dwupręcikowych według układu Linn; znanych dziś gatunków wierzby liczą do 200; wszystkie zdadne są na żywe płoty, do ustalania grobel, brzegów, kanałów itd., rosną wszędzie, sporo mian. na miejscach wilgotnych; miękkie gałązki służą do różnych plecionych robót; kora do farbierstwa i wyprawy cienkich skórek, otrzymuje się z niej gorzki, balsamiczny ekstrakt, używany niekiedy zamiast chinu, zwany *salicynem*; drewno miękkie białe, prędko próchniejące. Gatunki ważniejsze: = *pospolita* v. *srebrna* (*S. alba*), gatunek u nas największy, niekiedy 30 łokci dorastający, liście ma srebrzyste, węgiel z niej do rysunku i do robienia strzelniczego prochu zdadny; = *złota* v. *złotowierzba* (*S. vitallina*) u ludu niekiedy *wotowierzba*, *wotocha*, *złotocha* zwana, jest małym drzewkiem lub krzewem branym niekiedy za odmianę *pospolitej*, gałązki ma bardzo giętkie nitkowate w lecie złociste, w zimie czerwone; = *krucha* (*S. fragilis*) in. *kruchowierzba*, dość u nas pospolita, drewno do budowli i na opał zdadniejsze od innych gatunków; = *laurowa* v. *pięciopręcikowa* (*S. pentandra*) niekiedy *łozina* zwana, krzew piękny kilkołokciowy, gorzka balsamiczna jej kora używa się czasem zamiast chinu; = *migdałowa* (*S. amygdalina*) ma rozmaite odmiany, których jednokolorowa zwana *wierzba trzypręcikową* (*S. triandria*) zowie się niekiedy *łozą*; = *płacząca* (*S. babylonica*) pochodzi z Azji Mniejszej, w ogrodach u nas dla ozdoby łatwo się hoduje, gałązki ma cienkie, długie całkiem zwisłe; = *ostroliściowa* (*S. acutifolia*) podobna do *płaczącej*; = *iwa* (*S. caprea*), in. *wierzbołozą*, drzewo dość wysokie, na różne wyroby zdadne, różne ma odmiany, zowie się także *wierzba palmową*, gdyż w Kwietną Niedzielę gałązek jej używają na palmy; = *długoliściowa* v. *witkowata* (*S. viminalis*) niekiedy *witwą*, *witwiną*, *młokiciną*, *koźliną* zwana, krzew kilkołokciowy nader licznego użycia; = *purpurowa* v. *jednopręcikowa* (*S. purpurea* v. *menandria*) w niektórych okolicach *wikle* zwana, krzew kilkostopowy, o gałęziach purpurowo-czerwonawych; = *popielata* (*S. cinerea*) krzew niewielki, zarastający niekiedy znaczne obszary; = *rozmarynowa* v. *rokicina* (*S. rosmarinifolia*) zwana także *niską* (*depressa* v. *incuboea*) prow. zaś *rokita*, *kałużnicą*, *iwiną*, *wierzbołozą* i *blindzie* (na Polesiu), u nas najmniejszy, lecz bardzo pospolity gatunek, zarastający znaczne przestrzenie, gałęzie ma lśniące; = *glejowa* (*S. limosa*) gałęzie także ma lśniące, wyprężone (Zdanowicz, 1861).

W słowniku tzw. warszawskim poza różnymi nazwami gatunkowymi autorzy podają także ich inne, synonimiczne odpowiedniki, por. *wierzba* [Wierba] Jewina Kałużnica, [Wiwa, Liw, Liwina], Rokicina [Rokiecina], Wierzbina bot. [*salix*] drzewo lub krzew z rodziny kotkowych. Gatunki:

W. długoliściowa, witkowata. Witwa. Witwina, Młokicina, Koźlina (s. viminalis). W. glejowa (s. limosa). W. iwa, Wierzbołoża, W. palmowa (= używana na palmy) (s. caprea). W. koszykarska. W. krucha, Kruchowierzba (s. fragilis). W. laurowa pięciopęcikowa, Łozina (s. pentandra). W. płacząca (s. babylo-nica). W. pospolita a. srebrna (s. alba). W. purpurowa, Wikle (s. purpurea). W. rozmarynowa, Rokicina [Kałużnica, Rokita, Iwina, Wierzbołoża, Blindzia] (s. rosmarinifolia). W. włoska (agnus castus). W. włoska bywa w ogrodach u nas, *Troc.* W. złota, złotowierzba [Wotowierzba, Wotocha, Złotocha]. Zdr. wierzbka, wierzbiałko, [wierzbeczka, wierzbicka]. Zgr. wierzbisko (Karłowicz, Kryński, Niedźwiedzki, 1919).

Leksem *wierzba* pojawia się w różnego rodzaju zwrotach i wyrażeniach, notowanych przez słowniki historyczne, por. *pieniądze na wierzbie rosna*: Rozumie, że u mnie pieniądze na wierzbie rosna. *Teat.* 31. c, 27. (że mi z obłoków pieniądze spadają) (Linde, 1860; Zdanowicz, 1861); *upa-trywać gruszek na wierzbie*: Na wierzbie upatrywał gruszki. *Pot. Jow.* 2, 8 (zawiódł się w nadziei) (Linde, 1860; Karłowicz, Kryński, Niedźwiedzki, 1919); *gruszki na wierzbie*: Gruszki na wierzbie; obietnice lub nadzieje, które się nie ziszczą (Zdancewicz, 1861); *obiecować gruszki na wierzbie*: On cię uwodzi i obiecuje gruszki na wierzbie. *Boh. Kom.* 4, 88 (Linde, 1860), *prz.* Obiecować komu gruszki na wierzbie, *Prz.* (= łudzić go obietnicami). On cię uwodzi i obiecuje gruszki na wierzbie, *Boh.* (Karłowicz, Kryński, Niedźwiedzki, 1919); *zakochać się jak diabeł w suchej wierzbie*: Zakochał ś., jak djabeł w suchej wierzbie (Karłowicz, Kryński, Niedźwiedzki, 1919); *uciąć wierzbę*: żart. gm. kredyt: Uciąć wierzbę = skredytować (Karłowicz, Kryński, Niedźwiedzki, 1919); *ludzie wierzbowego serca* 'bardzo skłonni do miłostek' (Zdanowicz, 1861), Wierzba jest jak przylepka ziemi; dlatego o nieporządnym kochaniu mówią: że to są ludzie wierzbowego serca. *Haur. Ek.* 163 (Linde, 1860; Karłowicz, Kryński, Niedźwiedzki, 1919); *mieć wierzbowy grzbiet*: Teraz tacy tylko nagrody, którzy mają grzbiet wierzbowy, łatwo ś. gnący. *Sienk.* (Karłowicz, Kryński, Niedźwiedzki, 1919); *wierzbowy ojciec* 'który cudze dziecko za swoje przyjmuje, przybrany ojciec' (Karłowicz, Kryński, Niedźwiedzki, 1919); *wierzbowa niedziela* 'Palmowa Niedziela; ostatnia niedziela Wielkiego postu; wierzbna, kwietnia: u Rusinów, werba-ica, werbnaja, niedziela kwietnia'. *Suk. Okul.* 19. Ruś gruba nie nazywa tej niedzieli kwietnią, ale „werbnoju”, znacząc, że wierzbowe ich nabożeństwo bez żadnego owocu duchownego. *Sak. Kal.* B 4 b. (Linde, 1860; por. też Karłowicz, Kryński, Niedźwiedzki, 1919) // *wierzbna niedziela* (Zdanowicz, 1861; Karłowicz, Kryński, Niedźwiedzki, 1919).

Od słowa *wierzba* powstały następujące wyrazy pochodne notowane przez słowniki historyczne języka polskiego: *wierzbak* 'owies rychlik' (Karłowicz, Kryński, Niedźwiedzki, 1919); *wierzbca* 1) 'łyczko wierzbowe,

łyeczko z kory wierzbowej, wiązowej, np. do pociągania klamki w chałupie chłopskiej'. Włod. 2) geom. 'wierzba, pewna miara, laska, długości 15 łokci'. Zabor. Geom. 301 (Linde, 1860; Zdanowicz, 1861; Karłowicz, Kryński, Niedźwiedzki, 1919); *wierzbeczka* p. wierzba: Wyrosły ci tam wierzbeczki. Kolb. (Karłowicz, Kryński, Niedźwiedzki, 1919); *wierzbiatko* p. wierzba. Słow. (Karłowicz, Kryński, Niedźwiedzki, 1919); *wierzbicka* p. wierzba (Karłowicz, Kryński, Niedźwiedzki, 1919); (*wierzbie*) *wirzbie* coll. 1) 'zarośla wierzbowe, salicium': Martinus... ortum al. grodz siue wypusta in salicibus al. w wyrzbyu ...vendidit 1429 Monlur VI 3. 2) 'gałązki wierzbowe, rami salignei': Weszmyecze sobye ... wirzbye s potoka (sali ces de torrente) a bødзецze syø weszeliczprzed panem bogem waszem BZ Lev 23, 40 (Urbańczyk, 1988–1993); *wierzbienica* 1) 'ziele, wtóra Lisimachia, wilczy ogon, wilcza ogonia, wierzchówka, wierzbienica od podobieństwa listu wierzbowemu, Lysimachia purpurea'. Syr. 1259 (Linde, 1860; Zdanowicz, 1861); 2) też 'in. krwawnica pospolita (Lythrum salicaria), roślina' (Zdanowicz, 1861; Karłowicz, Kryński, Niedźwiedzki, 1919); *wierzbieniec* 'gaik wierzbowy, zarośla wierzbowe'. Urs. (Karłowicz, Kryński, Niedźwiedzki, 1919) // *wierzbiniec* 'wierzbowy gaik, laszek wierzbowy, zarośla wierzbowe': wierzbieniec Urs. Gr. 125 (Linde, 1860; por. też Zdanowicz, 1861), W wierzbińcu się przechodził. Troc. (Karłowicz, Kryński, Niedźwiedzki, 1919), u Lindego *wierzbiniec* to także 'wierzbina, drzewo wierzbowe'. W kałużę wierzbinę ściąwszy poprzek włożyć Haur. Ek. 139 (Linde, 1860); *Wierzbięta* 'imię staropolskie'. Jubł. Her. (Linde, 1860); *wierzbina* // *wirzbina* 'zarośla wierzbowe, salicium': Quod fuisset pater eius Jaschco et ipse solus in possessione pacifica wirzbine ...et ...wirzbynam acquirendo, ipsum Andream jure euasit pro eisdem wierzbinie 1401 StPPP II nr 764 (Urbańczyk, 1988–1993; por. też Karłowicz, Kryński, Niedźwiedzki, 1919), ale *wierzbina* to też 1) 'drzewo szczególnie młode wierzbowe; zb. zbiór wierzb'. Gaik zarosły wierzbiną (Zdanowicz, 1861), 2) 'drewno z wierzby'. Korytko z wierzbinie (Zdanowicz, 1861; Karłowicz, Kryński, Niedźwiedzki, 1919), 3) p. wierzba: W kałużę, wierzbinę ściąwszy, poprzek włożyć. Haur. (Karłowicz, Kryński, Niedźwiedzki, 1919), 4) [świńska w.], wilżyna, urwiwół, smrodzieniec (ononis arvensis) roś. Zdr. wierzbinka (Karłowicz, Kryński, Niedźwiedzki, 1919); *wierzbinowy* przym. od wierzbina, wierzbowy: Ujrzał między przejrzystą, bo pozbawioną już liści, wierzbinową gęstwą, połyskującą broń. Sienk. Z wierzbinowych krzów zagrzmiała muszkietowa palba. Sienk. (Karłowicz, Kryński, Niedźwiedzki, 1919); *wierzbisko* p. wierzba (Karłowicz, Kryński, Niedźwiedzki, 1919); *wierzbka* p. wierzba (Karłowicz, Kryński, Niedźwiedzki, 1919); *wierzblin* bot. (tristania) 'roś. z rodziny mirtowatych' (Karłowicz, Kryński, Niedźwiedzki, 1919; Zdanowicz, 1861); *wierzbna* herb. 'tarcza w szerz przedzielona, nad linią trzy lilie, pod nią także; nad koroną kolos

strzałą przeszyty'. Kurop. 3, 55 (Linde, 1860; Zdanowicz, 1861); *wierzbnik* 'teren porośnięty wierzbami, zarośla wierzbowe, salictum': Saliceum locus, vbi sali ces crescunt wyerzbnyk ca 1500 Erz 120 (Urbańczyk, 1988–1993), Obsadzić brzegi wikliną i wierzbnikami. Pol. (Karłowicz, Kryński, Niedźwiedzki, 1919); *wierzbnny* 1) p. wierzbowy. 2. 'wierzbna niedziela = Palmowa, Kwietnia niedziela, ostatnia niedziela Wielkiego postu' (Karłowicz, Kryński, Niedźwiedzki, 1919); *wierzbołoz* nazwa dawna: *wierzbie iwie* (*Salix caprea*) i *w. rozmarynowej v. rokitnicie* (*S. rosmarinifolia*) (Zdanowicz, 1861; Karłowicz, Kryński, Niedźwiedzki, 1919); *wierzbowa* (herb), ob. Radwan (Zdanowicz, 1861); *wierzbowate* 'rośliny bot. (salicaceae) rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych' (Karłowicz, Kryński, Niedźwiedzki, 1919); *wierzbowiec* (*Papillio salicis*) zool. 'owad z rzędu łuskoskrzydłych motylów właściwych; gąsienica jego żyje na wierzbie' (Linde, 1860; Zdanowicz, 1861); *wierzbokowe rośliny* (*Onagae*) bot. 'stanowią familię przyrodzoną, należącą do klasy 14-tej układu Juss (*Peripetalia*), roślin *dwulistkowych*, in. *wiesiołkowate*' (Zdanowicz, 1861); *wierzbownicza* 'ptaszek, *luscinia salicaria*' (Linde, 1860; Zdanowicz, 1861); *wierzbowny* p. wierzbowy. Troc. (Karłowicz, Kryński, Niedźwiedzki, 1919); *wierzbowy* (w stp. *wirzbowy*) 1) 'związany z wierzbą, *saligneus*': Vyrzbowy korzen radix sali cis XV ex. GILek 72, 2) 'mający styczność z wierzbami, qui salicibus vicinus est': Hoc pertinebit ad Allexandrum secus fluvium al. po rz<e>ką wierzbowa 1437 AGZ XIII 39 (Urbańczyk, 1988–1993), też 3) 'do wierzby należący'. Dobry szczep w pniak wierzbowy kiedy wszczepiają, owoc gorzki bywa. Falib. G. 4) 'wierzbowa niedziela u Rusinów, werbaica, werbnaja, niedziela kwietnia'. Suk. Okul. 19. Ruś gruba nie nazywa tej niedzieli kwietnią, ale „werbnoju”, znacząc, że wierzbowe ich nabożeństwo bez żadnego owocu duchownego. Sak. Kal. B 4 b. ▽ Herald. Wierzbowa, herb; ob. Radwan. Kurop. 3, 56 (Linde, 1860), 5) z wierzby, do niej ściągający się. Drzewo wierzbowe. Las wierzbowy. Pień wierzbowy. Wierzbowa niedziela, ob. Wierzbna, Kwietna, bot. wierzbowy grzyb (*Fungus salicis*) dawniejsza nazwa wrośniaka wonnego (*Trametes suvaeolens*), który się używał w suchotach (Zdanowicz, 1861), w słowniku warszawskim: *wierzbowy*, *wierzbowny*, [*wierzbnny*] 1) przym. od wierzba: Las w. Drzewo wierzbowe = wierzbina. Gaik w. = wierzbnik, wierzbinię, wierzbina. Dobry szczep w pniak wierzbowy kiedy wszczepiają, owoc gorzki bywa. Falib. Żal mi słońca w zachodzie, kiedy świeci na wodzie, i fujarki wierzbowej. Len. 2) Wierzbowy ojciec = który cudze dziecko za swoje przyjmuje, przybrany ojciec (Karłowicz, Kryński, Niedźwiedzki, 1919); *wierzbólote* koszyki. Siel. 378. Złotowierzbowe qu. v. (Linde, 1860); *wierzbówka* 1) bot. '(*Epilobium*) in. jednołup, roślina z rodziny wierzbokowych v. *wiesiołkowatych* należąca do klasy 8-mej jednosłupkowego według układu Linn'; gatunki: = *kłosowa* (*E. spicatum* v. *angustifolium*) in. *blagacz*,

bł. *wiesiołek*, łodygę ma półtorałokciową, gładką, liściastą, kwiaty wielkie, lila-różowe w piękny kłos zebrane; = *kosmata* (*E. hirsutum*) największy gatunek, koronę ma wielką purpurowo-fioletową; = *drobnokwiatowa* v. *miękka* (*E. parvifloram* v. *molle*), łodygę ma kosmatą, kwiaty drobne, cieliste; = *czworoboczna* (*E. tetragonum*), kwiaty ma drobne, czerwone; = *błotna* (*E. palustre*), kwiaty drobne fioletowo-czerwone, niekiedy prawie białe (Linde, 1860; Zdanowicz, 1861; Karłowicz, Kryński, Niedźwiedzki, 1919), 2) 'nazwa gatunku jabłoni i cierpko-kwaśnego, gorzkawego jej owocu' (Linde, 1860; Zdanowicz, 1861), 3) bot. 'nazwa dawana pewnemu gatunkowi sałaty (*Lactuca saligna*)', 4) bł. zam. *wierzbienica*, (ob. ten wyraz), 5) = zool. ob. gajówka (Zdanowicz, 1861), 6) zool. = strzebla (Karłowicz, Kryński, Niedźwiedzki, 1919); *wierzbowkowe rośliny* bot. p. wiesiołkowate (Karłowicz, Kryński, Niedźwiedzki, 1919).

Słowniki współczesnego języka polskiego notują następujące znaczenia słowa *wierzba*: 'Salix, drzewo lub krzew z rodziny wierzbowatych (Salicaceae), dwupienne, o kwiatach owadopylnych zebranych w kotki; łatwo rozmnaża się wegetatywnie': Po drugiej stronie drogi wierzby nadwiślańskie, rozczapierzone, tajemnicze, puściły pierwsze pędy. Goj. Dziew. II, 179. Już baziami wierzb śmieją się jary, już z pokrywy śniegowej ni śladu! Staff L. Poezje III, 211. Nawet twój mały chłodnik zostawiono, com go suchymi wierzbami ogrodził. Mick. Konrad 128. Kazałem oprócz tego po wsi i około dróg sadzić wierzby. Kras. Podstoli 67 (Doroszewski, 1968); *botaniczny* 'rodzaj z rodziny wierzbowatych [Salicales] obejmujący około 350 gatunków drzew lub krzewów o kwiatach owadopylnych zebranych w bazie oraz liściach lancetowatych lub eliptycznych; Salix'. W Polsce występuje około dwudziestu kilku gatunków wierzby. Rozszumiały się wierzby płaczące z żalu, co serce rwie (początek piosenki partyzanckiej). Połączenia: ○ Rosochata, przysadzista, rozłożysta wierzba. ○ Wypróchniała, dziuplasta, stara wierzba. ○ Kwiaty, pączki, bazie, kotki wierzby. ○ Gałązki, nasiona wierzby. △ Wierzba polarna 'karłowata roślina występująca na terenach arktycznej Eurazji; Salix polaris'. △ Wierzba zielna 'krzew karłowaty; porasta tereny tatrzańskie; Salix herbacea'. △ Wierzba biała 'gatunek występujący w Polsce na terenach nizinnych; dochodzi do 30 m. wysokości, posiada rozłożystą koronę; Salix alba'. △ Wierzba płacząca 'drzewo o silnie wydłużonych, cienkich pędach, liściach lancetowatych, jedwabście owłosionych'. △ Wierzba krucha 'w Polsce pospolita w lasach łęgowych, nad brzegami jezior i rzek; dochodzi do 20 m. wysokości; liście nagie, gałązki bardzo łamliwe; Salix fragilis'. △ Wierzba iwa 'charakteryzuje się grubymi, sztywnymi, szaro owłosionymi pędami i szerokoeliptycznymi liśćmi; w Polsce występuje w lasach i zrębach niemalże na każdym terenie; Salix caprea'. △ Wierzba śląska 'krzew dochodzący do 3 m.; odmiana górską, o liściach

najszerzych w pobliżu wierzchołka; w Polsce spotykana w Sudetach i Karpatach; *Salix silesiaca*'. Δ Wierzba szara 'krzew tworzący szerokie, kopulaste kępy wysokości 5–6 m.; w Polsce występuje w reglu Karpat i Sudetów, należy do rzadkich gatunków; *Salix cinerea*; łoża'. Δ Wierzba uszata 'krzew o silnie rozwiniętych przylistkach, pospolity w całej Polsce; porasta wilgotne lasy oraz torfowiska; *Salix aurita*'. Δ Wierzba wiciowa // Wierzba koszykowa 'wysoki krzew lub niskie szeroko rozgałęzione drzewo; rośnie nad potokami i w dolinach rzek; gatunek uprawiany często w celu pozyskania długich pędów na wyroby koszykarskie; witwa; *Salix viminalis*'. Δ Wierzba purpurowa // Wierzba wiklina 'wysoki krzew o rozłożystej koronie lub drzewo, dochodzące do 6–8 m. o nagich połyskujących pędach; na terenach podgórskich używany do obsadzania brzegów rzek w celu ich regulacji; *Salix purpurea*'. Δ Wierzba trójpręcikowa 'krzew bądź niewielkie drzewko o lancetowatych, piłkowanych liściach; w Polsce pospolity nad brzegami rzek; *Salix triandra*'. Δ Wierzba ostrolistna // Wierzba kaspijska 'gatunek stosowany zwykle do utrwalania ruchomych piasków; w Polsce sadzony najczęściej na wydmach; liście lancetowate, pędy pokryte nalotem woskowym; *Salix acutifolia*'. Δ Wierzba wawrzynkowa 'wysoki krzew lub małe drzewko o pędach pokrytych silnym nalotem'; w Polsce porasta brzegi potoków i rzek; *Salix daphnoides*'. Δ Wierzba pięciopręcikowa 'wysoki krzew lub małe drzewko o kwiatach, w których znajduje się zwykle 5 pręcików i błyszczących liściach; porasta torfowiska i podmokłe łąki; *Salix pentandra*'. Δ Wierzba lapońska 'krzew o wysokości 1,5–2 m. o szaro owłosionych liściach; w Polsce uważany za relikw glacialny; *Salix lapponum*'. Δ Wierzba żyłkowana 'gatunek, który charakteryzuje się krótkimi gałązkami opatrzonymi niewielką ilością liści; w Polsce spotykany wyłącznie w Tatrach; *Salix reticulata*'. Δ Wierzba energetyczna 'odmiana wierzby mająca wysoką wartość opałową'. ◇ Warkocze wierzby 'przenośnie o gałązkach wierzby'. Bliskoznaczne: wiklina, łoża, wierzbina (Zgólkowa, 2004); 'roślina światłolubna i szybko rosnąca' (Dunaj, 1996), 'roślina dwupienna rośnie na półkuli północnej, zwykle w strefie umiarkowanej': też Δ Wierzba rokita. Δ Wierzba zwisająca a. płacząca '*Salix elegantissima*, drzewo o wiotkich, zwisających gałęziach, często sadzone w parkach' Δ rzem. Wierzba koszykarska a. wikliniarska (Dubisz, 2003; Drabik, 2018).

W Korpusie Języka Polskiego PWN znajdujemy ponad 260 fragmentów tekstów ilustrujących użycie słowa *wierzba*. Przytoczę tylko wybrane... fachowcy (leśnicy) wypowiedzieli się na temat potężnych brzoź, topoli i wierzb rosnących na terenie parku; ... tocząc nasłonecznioną wodę, płynął strumyk, meandrując szlakiem wytyczonym przez szpaler wierzb; Był wśród wierzb nad spuszczonego rybnikiem, gdy z tyłu usłyszał tętent i wrzask...; Zadeklarował ponadto wsparcie dla producentów wikliny

i hodowców wierzb energetycznych; Chrząszcza można obserwować właśnie na liściach topól i wierzb; Zza brzóz i wierzb, stojących nad potokiem, widać było trzy skulone postacie; Przy wjeździe na podwórze wydawało mi się, że z wierzb przyciętych do smolnego łąba idzie dym; Dokoła, pełen tajemniczych szelestów, spływał wśród ciemności gąszcz wysokich wierzb płaczących; Wierzba to ptak, co lata pod wodą; W drzewostanie łągu topolowo-wierzbowego dominuje wierzba biała i krucha wraz z domieszką topoli czarnej i białej...; Zaszumiła ponad nimi ta wierzba złotocha; ...tam, gdzie wyginał świerk, pojawiły się bez, jarzębina, wierzba. A z ich liści jest bardzo dobra próchnica; W luźnych zaroślach wierzbowych przeważają wikliny oraz wierzba wiciowa i trójpręcikowa; runo bardzo luźne, kępowe; Przysadzista, o dziwnie poskręcanych konarach wierzba rzucała na ziemię trochę cienia; No teraz najpiękniej wygląda wierzba płacząca, która rozłożyła ogromny parasol nad trawnikiem przy basenie...; Polska wierzba, krzywa, pochylona, Piorunami trafiana raz po razie, Ma tysiące gałęzi...; ... aż do wiosny, do zieleniącego się błonia, do listków na wierzbach czekano na archanioła i na zwiastowanie; ... Któż nie znał tej melodii? Śpiewano tę piosenkę o płaczących wierzbach, które się rozszumiały wszędzie: na ulicach i podwórkach, w pociągach...; Pod wierzbami, jak w noc wigilijną, stała luna, zażgnięta od zielonego nieba...; Szliśmy drogą pomiędzy pokracznymi karłowatymi wierzbami trzymając się za ręce; Pod wierzbami, przytrzymując się zwisającej gałęzi, z trawką w zębach, stała córka...; Dla tych, którzy nie będą chcieli ogrzewać się wierzba, spółka będzie budować kotłownię na gaz lub olej; I widziano w dzień biały tego obłąkańca, Jak wierzbę sponad rzeki porywał do tańca!; ...w Atenach działacze lekkoatletyki już nie obiecują gruszek na wierzbie; ... będzie trzeba, to za rządów SLD wyrosną i gruszki na wierzbie; ... trzeba było zestawić złożone w kampanii obietnice o gruszkach na wierzbie z rzeczywistością; ...ludzie wybierają tych, którzy obiecują gruszki na wierzbie, albo tych, co zapowiadają, że dopiero oni zaprowadzą porządek; zadurzony w tej wiotkiej Polce, jak czort w suchej wierzbie; To są opowieści o gruszkach na wierzbie; Wprawdzie na razie były to gruszki na wierzbie, ale gruszki bardzo soczyste, smaczne, nęcące; A ci, którzy obiecują gruszki na wierzbie i złote góry, korzystają, że Polska nie jest jeszcze doświadczoną...; Wartość energetyczna wierzby zebranej z jednego ha równa się wartości 14 ton węgla; Ekstrakt kory wierzby jest naturalnym regulatorem skóry dla zanieczyszczonej i tłustej cery mieszanej...; ...Niedzieli Kwietnej, bo zwykle przypadała w kwietniu. Palmy zastąpiły gałązki wierzby z baziami. Po poświęceniu zatyka się je za krzyże...; ... mięta odświeża i usuwa zmęczenie, igliwie ożywi krwioobieg, kora białej wierzby usmierza ból; Wierzby wzdłuż polnych dróg i brzozy na skraju lasów stały pochylone...; ... Nad

czołem pochylały się w fantastycznym rozwichrzeniu włosy, przypominały miniaturowe wierzby chylące się żałobnie nad marmurową płytą jakiegoś grobowca; Jeśli Puszcza Białowieska, to żubry, jeśli Mazowsze – to wierzby rosochate z Chopinem w tle... (<https://sjp.pwn.pl/korpus>).

Związkami frazeologicznymi ze słowem *wierzba*, notowanymi przez słowniki współczesnego języka polskiego oraz słowniki frazeologiczne, są związki *gruszki na wierzbie* ‘mrzonki, rzeczy nieosiągalne, nierealne’: Pobranie się wasze jest niepodobnym, a nadzieje twe są to gruszki na wierzbie, nic więcej. Korz. J. Krewni 103 (Doroszewski, 1968; por. też Szymczak, 1989; Dubisz, 2003; Dereń, Polański, 2008; Drabik, 2018), ‘nierealne projekty, obietnice, mrzonki’: A potem dla królewskich marzeń o roli dobroczyńcy Europy, czyli dla typowych gruszek na wierzbie, wszystko przepadło ku niewątpliwej ucieście duchów komturów krzyżackich, z których żaden nie zwykł był za życia wycofywać się bez ostatecznego przymusu stamtąd, dokąd raz z wojskiem przyszedł. Jasienica, Rzeczpospolita I, 305. Wacek pisał, trochę się obraził, że mu wytykałem „gruszki na wierzbie”, więc sypie datami, koncertami: Paryż, Monachium, Majorka (!), Stuttgart. No dobrze, niech mu będzie – ale jak im się powiedzie, to grozi im życie niewolników jak Małcużyńskiemu. I tak źle, i tak niedobrze. Kisielewski, Dziennik 187. Przyszłość wyłaniająca się z gwiazd jest więc najczęściej w smaku słodkawych kluch, nijaka, okraszona jedynie paru ekologicznymi oczywistościami i ewentualnie enigmatyczną wojną w „niedalekim kraju”, choć fakt, że wojny toczą się w całkiem bliskich krajach gołym okiem widać. Całkiem podobnego języka używać przywykli politycy. Unikać się wprawdzie starają (...) gruszek na wierzbie, tym niemniej aż się roi w ich orędziach od „popraw gospodarczych, których wyniki wkrótce już będą zauważalne...”, „powolnych stabilizacji w sytuacji międzynarodowej...”, „wzrostach autorytetu organizacji międzynarodowych...” i im podobnych. P 1994 / 53 / 24 (Bąba, Liberek, 2001), ‘o czymś korzystnym, ale niemożliwym do osiągnięcia’: Rząd pracuje nad tym, by stopniowo doprowadzić do właściwych relacji płacowo-cenowych. Nie jest to jednak sprawa dni ani nawet miesięcy. Nie obiecujmy sobie nawzajem gruszek na wierzbie. A. Drzycimski, T. Skutnik, Zapis (Kłosińska, Sobol, Stankiewicz, 2005; Sobol, 2008; por. też Skorupka, 1984; Müldner-Nieckowski, 2003; Fliciński, 2012) oraz *obietcywać (komuś) gruszki na wierzbie* ‘łudzić obietnicami’: Stary mi kazał praktykować, ale na utrzymanie nic nie dawał, obiecując gruszki na wierzbie. Bliz. Rozb. 157 (Doroszewski, 1968; por. też Szymczak, 1989), ‘obietcywać komuś coś nierealnego’ (Zgółkowa, 2004), ‘czynić nierealne obietnice, mamić’: Przed wyborami śpiewają wszyscy, jak kanarki, obiecują gruszki na wierzbie. Kiedy zostają wybrani, okazuje się, że nie ma ani gruszki, ani wierzby. DPoz 1999 / 98 / 18. Z drugiej strony jednak

muszę być realistą, nie mogę obiecywać gruszek na wierzbie. Sukces 1998 / 6 / 21. L. Balcerowicz zarzucił liderowi SLD stosowanie „propagandy sukcesu” i obiecywanie wyborcom „gruszek na wierzbie” EP 1997 / 32 / 2. Przez wiele następných miesięcy związał się na dobre i złe z koleżanką z więziennej celi. Ruszyli razem w Polskę, obiecując naiwnym gruszki na wierzbie. Po zainkasowaniu zaliczek, znikali natychmiast. EP 1998 / 42 / 10 (Bąba, Liberek, 2001), ‘obiecywać coś, czego nie można spełnić, składać nierealne obietnice; łudzić kogoś obietnicami nie do spełnienia’: Być może nadchodzi czas, aby gruszki wyrosły na wierzbie, o czym mówił kiedyś Leszek Miller, zapewniając, że jeśli politycy SLD takie gruszki obiecują, to one na wierzbie muszą wyrosnąć („Rzeczpospolita”, 23.06.2001). Kwalifikacje intelektualne nikomu jeszcze nie zaszkodziły, nawet politykom. Ci, co mieli kwalifikacje intelektualne jeżdżą teraz autobusem po Polsce z prof. Geremkiem, żeby dojechać do tych swoich 5 procent, które pozwoliłyby im dostać się do Sejmu. A ci, którzy obiecują gruszki na wierzbie i złote góry, korzystają z tego, że Polska nie jest jeszcze doświadczoną demokracją i ludzie dają się nabierać („Przekrój” 37/2001) (Lebda, 2008; por. też Skorupka, 1984; Müldner-Nieckowski, 2003; Fliciński, 2012); *wierzbowy ojciec // ojciec wierzbowy* ‘przybrany ojciec’ (Doroszewski, 1968; Zgółkowa, 2004); wierzbowa niedziela ‘Niedziela Palmowa’: Kwietnią niedzielę Rusini nazywają wierzbową. Wójc. Zar. II, 245 (Doroszewski, 1968; Zgółkowa, 2004); *mieć wierzbowy grzbiet*: Teraz tacy tylko otrzymują nagrody, którzy mają grzbiet wierzbowy, łatwo się gnący. Sienk. Pot. I, 242 (Doroszewski, 1968).

Słowniki notują też trzy przysłowia, a mianowicie *W suchej wierzbie diabeł siedzi* (Doroszewski, 1968) // *W starej wierzbie diabeł mieszka* ‘starsi udzie mają swoje przyzwyczajenia, bywają złośliwi’ (Zgółkowa, 2004); *mazali go wierzbowym olejem* ‘o kimś, kogo zbili, ukarali chłostą’ (Zgółkowa, 2004); *wierzbowe drzewo, gdzie posadzisz, tam rośnie* ‘o człowieku, który łatwo adaptuje się w nowym środowisku, otoczeniu’ (Zgółkowa, 2004).

Słowo *wierzba* stało się podstawą (bezpośrednią i pośrednią) dla następujących wyrazów pochodnych notowanych przez słowniki współczesnego języka polskiego: *wierzbeczka* zdr. od wierzba: Wyrosły ci tam wierzbeczki. Kolb. cyt. SW. W publikacji znajdujemy (...) opisy haftów z „miesiączkami”, „słoneczkami”, „drzewinkami”, „wierzbeczkami”. Kult. 26, 1965 (Doroszewski, 1968); *wierzbiątko* indyw. zdr. od wierzba: Wierzba (...) wierzbiątko, wierzbina Słow. Ballad. 86 (Doroszewski, 1968); *wierzbieniec* rzad. p. wierzbina w zn. 3): I głuszce, i cietrzewie należą do ptaków umiających doskonale się ukrywać; cały dzień spędzają żerując po rozmaitych zakątkach: wrzosowiskach, gąszczach, wierzbieńcach, gdzie ich nie sposób wytropić. Dyak. Las 56 (Doroszewski, 1968); *wierzbina* 1) ‘wierzba’: Urwała cienką gałązkę wierzbiny, głąskała puszyste listki.

Jarec. Ludzie II, 244. Stanęli oboje obok niewielkiej wierzbin, pochylonej nad rowem, zapatrzeni w pierwsze wiosenne bazy. Krzyw. I. Siew 268. Książyc sierpem tylko świeci, wierzbinami wiatr porusza. Wol. Poezje I, 110, 2) 'drewno wierzbowe, gałązki wierzbowe', 3) 'gąszcz wierzbowy, zarośla wierzbowe; drzewa, krzewy wierzbowe': [Komisja] zachęcała obywateli do wysadzania dróg lipiną albo wierzbiną. Korzon Wewn. V, 219. Pod wierzbiną na łące stała chorągiew Laudańska. Sienk. Pot. VI, 153 (Doroszewski, 1968; por. też Szymczak, 1989; Dunaj, 1996; Dubisz, 2003; Zgółkowa, 2004; Drabik, 2018). Bliskoznaczne: wiklina, łoża (Zgółkowa, 2004); *wierzbinowaty* poch. od wierzbin (Zgółkowa, 2004); *wierzbinowy* przym. od wierzbin (w przykładzie w zn. 1): Po chwili szwadron rozpuścił konie, a zaś z wierzbinowych krzów zagrzmiała muszkietowa pałba. Sienk. Pot. VI, 192 (Doroszewski, 1968), 'wykonany z wierzbin; złożony z wierzbin': Wraz z gwałtownymi podmuchami wiatru, dało się słyszeć szum wierzbinowego lasku. Płotek wierzbinowy zachwycał swoją prostotą. Połączenia: ○ Wierzbinowe gałązki. ○ Wierzbinowe zarośla. Bliskoznaczne: wiklinowy, łożowy (Zgółkowa, 2004); *wierzbolistny* poch. od wierzba i liść 'krzew, krzak, którego liście są podobne do liści wierzby' (Zgółkowa, 2004); *wierzbowate* poch. od wierzba: botaniczny 'rodzina z rzędu wierzbowców (Salicales) obejmująca około 400 gatunków drzew lub krzewów rosnących dziko bądź uprawianych w celach ozdobnych; Salicaceae': Wierzbowate stanowią charakterystyczny element polskiego krajobrazu. Do krajowych gatunków wierzbowatych należą karłowate wierzby wysokogórskie, np. wierzba żyłkowana, której wysokość dochodzi zaledwie do kilku lub kilkunastu centymetrów (Zgółkowa, 2004; por. też Szymczak, 1989); *wierzbowiec* poch. od wierzba: 1) botaniczny 'monotypiczny rząd roślin dwuliściennych (Dicotyledoneae) obejmujący tylko rodzinę wierzbowatych (Salicaceae); Salicales': Liczne gatunki wierzbowców sadzone są jako ozdoby ogrodów. 2) zoologiczny 'motyl dzienny należący do rodziny rusałka (Nymphalis) z rodziny rusałkowatych (Nymphalidae), charakteryzuje się rudymi skrzydłami; spotykany w wielu częściach Europy; *Nymphalis polychloros*': Był dumny ze swej kolekcji motyli, jednak do pełni szczęścia brakowało mu wierzbowca. Wierzbowce, jak nazwa wskazuje, jaja swe składają na wierzbie, ale także na wiązach i drzewach owocowych. Połączenia: ○ Rusałka wierzbowiec 'pełna naukowa nazwa tego motyla'. 3) botaniczny 'rodzaj z rodziny nanerczowatych (Anacardiaceae) obejmujący gatunki drzew, które dostarczają twardego i wytrzymałego drewna o nazwie kebraczo (*quebracho*); *Schinopsis*'. Połączenia: ○ Wierzbowiec czerwony 'gatunek występujący w Argentynie i Paragwaju; *Schinopsis balansae*'. ○ Wierzbowiec Lorentza 'gatunek występujący w Argentynie, północnej Brazylii, Urugwaju i Paragwaju; *Schinopsis lorentzia*'. Bliskoznaczne:

kebraczo (Zgółkowa, 2004); *wierzbownica* poch. od wierzbowiec: botaniczny ‘rodzaj z rodziny wiesiołkowatych (Oenotheraceae, Onagraceae) obejmujący około 200 gatunków roślin, które charakteryzują się fioletowymi lub różowymi kwiatami oraz ząbkowanymi liśćmi; *Epilobium*’. Połączenia: ○ Wierzbownica bladuróżowa (*Epilobium roscum*), wierzbownica błotna (*Epilobium palustre*), wierzbownica górską (*Epilobium montanum*) ‘wybrane gatunki wierzbownicy’ (Zgółkowa, 2004; por. też Doroszewski, 1968); *wierzbowy* przym. od wierzba: Od pól dolatywały śpiewy pastusze i dźwięki wierzbowych ligawek. Kow. W. Dal. 159. Na podwórku chłopak wyrostek łupał mokre szczapy wierzbowe. Strug. Ojc. 8. Szałas był świeżo sklecony z giętkich gałęzi wierzbowych. Sienk. Now. III, 137. △ Oczerety wierzbowe ‘rozległe jednostajne zarośla wierzb krzewiastych’ (Doroszewski, 1968), ‘stanowiący część wierzby, wykonany z wierzby, rosnący na drzewie lub krzewie z rodziny wierzbowatych (Salicales), o kwiatach owadopylnych zebranych w bazie oraz liściach lancetowatych lub eliptycznych’: Gałązki wierzbowe uginały się pod naporem śniegu. Echo niosło po polach dźwięki wierzbowych piszczałek. Połączenia: ○ Wierzbowe gałązki, kotki, szczapy. △ Oczerety wierzbowe ‘wierzby krzewiaste tworzące jednostajnie zarośla’. Bliskoznaczne: wiklinowy, łożowy, wierzbinowy (Zgółkowa, 2004; Szymczak, 1989; Dunaj, 1996; Dubisz, 2003; Drabik, 2018); *wierzbówka* bot. ‘*Chamaenerion*, roślina z rodziny wiesiołkowatych (Oenotheraceae), o kwiatach fioletoworóżowych, purpurowych, czasami białych, liściach całobrzegich lub nieznacznie ząbkowanych; kwitnie w lipcu i sierpniu; rośnie w rowach, na usypiskach, żwirowiskach’: Kamienie na miedzy wygrzane słońcem, zarosłe poziomkami i wierzbówką. Grusz. An. Od Karpat 145. Wierzbówka wąskolistna (Doroszewski, 1968), ‘rodzaj z rodziny wiesiołkowatych (Oenotheraceae, Onagraceae) obejmujący kilka gatunków roślin o liściach ząbkowanych nieznacznie bądź też na całych brzegach, o kwiatach purpurowych, różowych, rzadziej białych; *Chamaenerion*’: Niektórzy systematycy włączają wierzbówki do rodzaju wierzbownica. Lipiec i sierpień są miesiącami kwitnienia wierzbówki koprzyca. Połączenia: △ Wierzbówka koprzyca ‘gatunek z rodziny wiesiołkowatych o liściach lancetowatych, kwiatach ciemnoróżowych lub fioletowo-purpurowych; w Polsce popularny zarówno na niżu, jak i w górach – na zrębach i polanach leśnych, na brzegach lasów i wód; roślina lecznicza lub ozdobna; *Chamaenerion angustifolium* // *Epilobium angustifolium*; wierzbownica koprzyca’. △ Wierzbówka nadrzeczna ‘gatunek rosnący na brzegach rzek i żwirowiskach; *Chamaenerion palustre* // *Epilobium palustre*; wierzbownica nadrzeczna’ (Zgółkowa, 2004; por. też Dubisz, 2003; Drabik, 2018).

W Korpusie Języka Polskiego PWN znalazły się zaledwie cztery przykłady ze słowem *wierzbina*, por.: Chłopiec czerstwiał więc chlebnie na

wilegiaturze, Młode nerwy ćwiczył wierzbinami słońca, W tataraczej kałuży słodki pot otrząsał, Po dymiących mrowiskach...; ... wyorany szedł na tę rzekę, stare wiadra wrzucał, a brzeg wierzbiną obsadzał; nie szedł jednak drogą, lecz trzymał się łozy i wierzby; Był prześliczny kwietniowy dzień, pachniało wiosną, na czerwonych pędach wierzby pęczniały baze; kilkanaście przykładów z przymiotnikiem *wierzbowy*, por. wybrane: kora wierzbowa działa ściągająco, antybakteryjnie, przeciwnadkwasotwórczo; Mam nieodparte wrażenie, że gdzieś w kieszeni skrywa wierzbową fujarkę albo drumlę i zaraz przycupnie sobie gdzieś z boczką...; ... natomiast w górach, obok olszyny karpackiej, występują zarośla wierzbowe z wrześnią (*Myricario-Salicetum incanae*); Są to bądź wysokopiennie lasy topolowo-wierzbowe lub zbudowane z olszy szarej (w górach); Zysk ze zmiany ogrzewania z węglowego na „wierzbowe” trafia w tym czasie do kieszeni spółki; Dziewczynka o przepastnych oczach sprzedaje wierzbowe baze; Na Wielkanoc odpowiednie będą wierzbowe baze lub zielone gałązki bukszpanu; ... W Polsce, gdzie nie ma palm zwykle zastępują je baze wierzbowe. Wiosenne gałązki są symbolem zwycięstwa życia nad śmiercią; ... już Egipcjanie używali kory wierzbowej, bo zawarte w niej salicylany leczyły zapalenia; jest też jeden przykład ze słowem *wierzbowka*, por. Powodem kłopotów z lipowym miodem są larwy motyla biały wierzbowki. – Są bardzo żarłoczne (<https://sjp.pwn.pl/korpus>).

Leksem *wierzba* i derywaty od niego notowane są w polskich gwarach, por. *wierba* ‘wierzba’ Rozpr. X, 239; ib. 306. Wrześ. 24. Rozpr. XII, 22, 37. Spr. IV, 361. ‘Wierba’ Sab. 128 Cer.; *wierbina* ‘wierzba, wierzbiną’ Rozpr. X, 306. Wrześ. 24; *wierzba* ‘wierzba słodka = mająca liście słodkie (w Zastowie)’ Rad. I, 70; *wierzbak* ‘owies rychlik’ Rozpr. III, 378; *wierzbina*: ‘świńska wierzbina, wiłżyna, urwiwól, smrodzieniec = *Ononis arvensis*’ Pleszcz. 135; *wierzby*: ‘Wierzba niedziela = palmowa, ostatnia niedziela wielkiego postu’ Fed. 157; *wierzbowy*: ‘Niedziela wierzbowa = palmowa, kwietnia (Dziewiętnik)’ Zb. VI, 204. ◊ Wierzbowy ojciec ‘ten, który cudze dziecko za swoje przyjmuje, przybrany ojciec’ Zb. I, 54 (Karłowicz, 1911)³.

Rzeczownik pospolicie *wierzba*, stp. *wirzba* stał się podstawą nazw własnych osobowych *Wirzba* // *Wierzba*, por. *Wirzba*, *Wierzba* formy: nom. sg. *Wirzba* 1390 RWlkp I 78, 1398 RWlkp I 126, 1397 Krak 5931, 1398 Hal II 272, 1403 KZPozn 1361, etc.: *Wierzba* 1457 PtCr 500, 1474 Kacz 7498, 1475 PtCr 636; gen. sg. *Wirzby* 1479 PtCr 725. 1) *Wirzba*: Test(is) ... Mathias Virszba 1390 RWlkp I 78; Testis ... Virsba Maczey 1391 RWlkp I 126; Jacussius Wirzba de Glinnik 1397 Krak 5931; In causa ... Nicolai Wirzba ...

³ Brak dotychczas innych ogólnopolskich wielotomowych słowników gwarowych zawierających hasła na literę W.

hered(is) de Grodna, pro hereditate eadam Grodna, alias dicta Wirzbicza 1398 Hel II 272; Stephanus dictus Wirzba, kmetho de Scepancowo 1403 KZPozn 1361; Nicolaus Wirzba de Noua Sandecz 1449 Kacz 5899; Nobilis Anna, uxor Iohannis Wirzba 1460 AGZ XI 3563; (Figulus) Stanislaus Wirsba 1463 PtCr 537; sim. ibid. 462; Senior ... figulorum ... Pyotr Wyrzba 1465 PtCr 725; Iohannes Wyrzba (de Wapowcze) 1479 AGZ XVII 1740; Ffigul(us) ... Petrus Wirzby 1479 PtCr 725 (cf. infra cap. 2); Paulus Petri Wyrzba de Cracouia 1490 AS II s. 6; Ffigul(us) Peter Wirzba 1490 PtCr 1034; Petrus Wyrzba 1493 Kacz 8643. Cum Gregorio, filio Virske (! pro Virsbe) uel fratri eius Iacussio 1408 Gol 90 (cf. Iacobus et Gregorius Wirsbicze 1408 Gol 84); Nobilem Iohannem Vyrzbam ... in causa vyrzbe 1500 AGZ XVIII 2780, 2) *Wierzba*: Figul(us) Stanislaus Wyerszbya (!) 1457 PtCr 500; Petrus Wyerszba 1474 Kacz 7498; Ffigul(us) Petrus Wyerszba 1475 PtCr 636 (cf. supra cap. 1). Lutifigul(us) Pyort (! pro Pyotr) Wyerszbe 1469 PtCr 578 (Taszycki, 1981–1983; por też Rymut, 2001).

W oparciu o apelatyw *wierzba* lub nazwy od niego pochodne powstały następujące nazwy własne osobowe notowane przez słowniki onomastyczne: *Wirzbieński*, *Wirzbiński*, *Wierzbieński*, por. 1) *Wirzbieński*: Petrassius Virzbensky, senior Costensis 1408 Piek 1292; Present(e) Petrassio Virzbyensky, burgrabio (Costensi) 1408 Piek 1297; Test(is) ... Petrassius Virzbensky 1415 RWlkp I 862 (cf. infra cap. 2, 3); Pro expurgacione filiorum Wirzbensky ... Sicut testamur et scimus, jze sinowe Wirzbensky (!) nye cradną, any kradli, any s kradżestwa ziwą 1440 Hel II 2850; Present(e) ... test(e) ... Stanislao Virzbensky 1444 Inscr 796; Present(e) nobil(i) ... Georgio Wyrzbensky 1469 CdSil II 33 s. 101; Wyrzbn sub parochia ecclesiae de Konyuscha, in qua haere(s) Iohannes Wyrzbyensky ... nobil(is) de domo Accipitrum 1470–1480 DłBen I s. 57, 2) *Wirzbiński*: Petrassius Wyrbinsky 1399 Lek II 2278 (cf. supra cap. 1; infra cap. 3). 3) *Wierzbieński*: In presencia nobil(is) Petrasij Verzbensky, Ioco burgrabij (Costanensis) 1408 KW V 136 (cf. supra cap. 1, 2) a także *Wierzbska* (fem.), *Wirzbeczka* // *Wierzbeczka*, *Wirzbic*, *Wirzbica*, *Wirzbic(s)ki* // *Wierzbic(s)ki*, *Wirzbięcic*, *Wirzbięcic*, *Wirzbięcina* (fem.), *Wirzbięt*, *Wirzbięta* // *Wierzbięta*, *Wirzbina* (fem.), *Wirzbka*, *Wirzbny*, *Wirzbowa* // *Wierzbowa* (herald.), *Wirzbowiec(s)ki*, *Wirzbowo* (herald.), *Wirzbowski*, *Wirzb-ski* // *Wirbski* (Taszycki, 1981–1983); *Wierzba* 1457 – od *wierzba*, stp. *wirzba*, gw. *wierba* ‘drzewo lub krzew’: *Wierzb-an*, *Wierzb-ecz+ka* 1458, *Wierzbi-ak*, *Wierzb-ic*, *Wierzb-ica*, *Wierzb-icz+ak*, *Wierzbi-eniec*, *Wierzbi-ęta* 1409, *Wierzb-ik*, *Wierzb-ig* (=ik), *Wierzb-ika*, *Wierzb-ik+owski*, *Wierzb-ito*, *Wierzb-ini+ec*, *Wierzb-in+ka*, *Wierzb-ot+owicz*, *Wierzb-ot+ow+ski*, *Wierzb-owicz*, *Wierzb-owy*, *Wierzb-ówka*; *Wirzba* 1390, *Wirzb-ecz+ka* 1450, *Wirzb-ic* 1408, *Wirzb-ica* 1407, *Wirzbi-ęc+ic* 1394, *Wirzbi-ęt* 1336, *Wirzbi-ęta* 1203, *Wirzb-ka* 1384, *Wirzb-ny* 1444 (od dawnego *wierzbny*); *Wierba*, *Wierb-an+ek*, *Wierb-cz+ak*, *Wierb-el*,

Wierbi-ej, Wierbi-el, Wierb-ik, Wierb-il, Wierb-il+tenko, Wierb-ito, Wierb-it+owicz, Wierb-it+owicz, Wierb-ol, Wierb-owicz, Wierb-ow+in, Wierb-us; Wirb-at, Wirb-ato, Wirb-it+owicz, Wirb-oł, Wirb-uł; Werba, Werb, Werb-ach, Werb-ach+owski, Werb-cz+ak, Werb-eniec, Werb-ik, Werb-il+tenko, Werb-it+owicz, Werb-nik, Werb-ny, Werb-isz-cz+uk, Werb-k+owski, Werb-l+an (lub od werbel 'bęben w orkiestrze wojskowej'), Werb-owicz, Werb-owski, Werb-owy, Werb-ski, Werb-us; Wrb-ka, Wrb-ni+ak; Wierzbiński – od n. m. Wierzbiny, Wierzbina (kilka wsi): Wierbiński; Wierbiński zob. Wierzbiński (Rymut, 2001).

Obok nazw własnych osobowych zawierających morfem *wierzb-*, *wirzb-* słowniki onomastyczne notują również nazwy miejscowe z tym morfemem, por. *Wierzbica*, wierzbicki, gm. chełm.: *wierzba* jest najpopularniejszym drzewem w Polsce i dlatego bardzo dużo jest identycznych lub pokrewnych nazw topograficznych. Por. SG XIII 392–394 (ponad 20 nazw *Wierzbica*). Są wśród nich dawniejsze i nowsze. *Wierzbica* koło Chełmu jest wsią nowszą. Wyraz *wierzba* powtarza się w nazewnictwie polskim około 150 razy, nie licząc nazw terenowych; *Wierzbica*, wierzbicki, gm. rad.: według dokumentów z 1198 r. biskup krakowski Gedeon nadał dziesięciny z *Wierzbicy* (*Virbiche*) klasztorowi w Miechowie. Była to zatem pierwotnie *Wierzbica* lub *Wirzbice* (stp. *wirzba*, potem *wierzba*). Oczywiście była to nazwa topograficzna o modelu z przyrostkiem *-ica*, liczba mnoga *-ice* (*Dębica*, *Brzeźnica* i setki innych; *Górzycy*). W 1275 r. na mocy przywileju Bolesława, księcia krakowskiego, powstało tu przy kościele targowisko. W ten sposób zrównała się *Wierzbica* z Iłżą co do rangi gospodarczej; *Wierzbinek*, wierzbinecki, gm. koniń.: jest to nazwa zdrobniąca od nazwy *Wierzbina*. Można też tłumaczyć jako niewielką osadę z drzewostanem wierzbowym, gdyż w 1827 r. było tu zaledwie 18 domów i 120 mieszkańców. Z pewnością jest to nowsza wieś; *Wierzbnik* por. Starachowice; *Wierzbno*, wierzbieński, gm. krak.: na drodze z Krakowa do Proszowic, rozwijała się ta wieś od XIII w. (1279 r. *Wyrbno*, 1404 r. *Wirzbno*). Z przyrostkiem *-no* bardzo często formowano nazwy topograficzne typu florystycznego (*Brzeźno*). Datują się one nieraz z XII w. Por. *Wierzbno* koło Słupcy (1186 r., 1213 r. jako płacące dziesięciny klasztorowi w Łądzie). Było to pierwotnie *Wirzbno* stosownie do stp. formy *wirzba* – *wierzba*; *Wierzbno*, wierzbieński, gm. siedl.: w 1414 r. *Wirzbno*; kościół parafialny erygowano w 1583 r. Może tu było bardzo dawne osadnictwo, skoro znaleziono z czasów przedhistorycznych niektóre relikty archeologiczne (Rospond, 1984).

Rozrzut nazw miejscowych od wyrazu *wierzba* po całej Polsce świadczy najlepiej – jak podkreśla Rospond – o popularności tego drzewostanu i jego zauważalności przez osadźców od najdawniejszych czasów (Rospond, 1984, 424). Uwagę badacza potwierdzają też współcześnie notowane z całej Polski nazwy wsi, osad, przysiółków, części miast itp. z rdzeniem *wierzb-*,

por. *Wierzba* – wieś – gm. Stary Zamość – pow. zamojski – woj. lubelskie; *Wierzba* – kolonia – Nowa Brzeźnica – pajęczanski – łódzkie; *Wierzba* – wieś – Ruciane Nida – piski – warmińsko-mazurskie; *Wierzbanowa* – wieś – Wiśniowa – myślenicki – małopolskie; *Wierzbanówka* – część wsi Grabie – Skawina – krakowski – małopolskie; *Wierzbątowice* – przysiółek wsi Jeżów – Waśniów – ostrowiecki – świętokrzyskie; *Wierzbóweczka* – część wsi Toporzysko – Jordanów – suski – małopolskie; *Wierzbianki* – osada – Kowale Oleckie – olecki – warmińsko-mazurskie; *Wierzbica* – przysiółek wsi Krzyżowice – Kobierzyce – wrocławski – dolnośląskie; *Wierzbica* – wieś – Leśniowice – chełmski – lubelskie; *Wierzbica* – wieś – Wierzbica – chełmski – lubelskie; *Wierzbica* – część wsi Majdan – Wojślawice – chełmski – lubelskie; *Wierzbica* – wieś – Rudnik – krasnostawski – lubelskie; *Wierzbica* – wieś – Urzędów – kraśnicki – lubelskie; *Wierzbica* – osada – Lubycza Królewska – tomaszowski – lubelskie; *Wierzbica* – wieś – Ładzice – radomszczański – łódzkie; *Wierzbica* – wieś – Kozłów – miechowski – małopolskie; *Wierzbica* – wieś – Radziemice – proszowicki – małopolskie; *Wierzbica* – wieś – Serock – legionowski – mazowieckie; *Wierzbica* – wieś – Wierzbica – radomski – mazowieckie; *Wierzbica* – wieś – Pilica – zawierciański – śląskie; *Wierzbica* – wieś – Tuczepy – buski – świętokrzyskie; *Wierzbica* – wieś – Sobków – jędrzejowski – świętokrzyskie; *Wierzbica* – część wsi Stradów – Czarnocin – kazimierski – świętokrzyskie; *Wierzbica* – wieś – Kije – pińczowski – świętokrzyskie; *Wierzbica* – osada – Dąbrówno – ostródzki – warmińsko-mazurskie; *Wierzbica Dolna* – wieś – Wołczyn – kluczborski – opolskie; *Wierzbica Górna* – wieś – Wołczyn – kluczborski – opolskie; *Wierzbica Górna* – kolonia wsi Wierzbica – Sobków – jędrzejowski – świętokrzyskie; *Wierzbica Pańska* – wieś – Dzierżążnia – płoński – mazowieckie; *Wierzbica Szlachecka* – wieś – Dzierżążnia – płoński – mazowieckie; *Wierzbica Kolonia* – część wsi Wierzbica – Rudnik – krasnostawski – lubelskie; *Wierzbica-Kolonia* – kolonia – Urzędów – kraśnicki – lubelskie; *Wierzbica-Kolonia* – wieś – Wierzbica – radomski – mazowieckie; *Wierzbica-Osiedle* – wieś – Wierzbica – chełmskie – lubelskie; *Wierzbice* – wieś – Kobierzyce – wrocławski – dolnośląskie; *Wierzbice Górne* – wieś – Repki – sokołowski – mazowieckie; *Wierzbice-Guzy* – wieś – Jabłonna Lacka – sokołowski – mazowieckie; *Wierzbice-Strupki* – wieś – Jabłonna Lacka – sokołowski – mazowieckie; *Wierzbick* – wieś – Lipno – lipnowski – kujawsko-pomorskie; *Wierzbiczany* – osada – Gniewkowo – inowrocławski – kujawsko-pomorskie; *Wierzbiczany* – wieś – Gniezno – gnieźnieński – wielkopolskie; *Wierzbie* – wieś – Łabunie – zamojski – lubelskie; *Wierzbie* – wieś – Kutno – kutnowski – łódzkie; *Wierzbie* – wieś – Charsznica – miechowski – małopolskie; *Wierzbie* – wieś – Łambinowice – nyski – opolskie; *Wierzbie* – wieś – Praszka – oleski – opolskie; *Wierzbie* – część wsi Soborzyce – Dąbrowa Zielona

– częstochowski – śląskie; *Wierzbie* – wieś – Koszęcin – lubliniecki – śląskie; *Wierzbie* – wieś – Pierzchnica – kielecki – świętokrzyskie; *Wierzbie* – wieś – Sompolno – koniński – wielkopolskie; *Wierzbiec* – wieś – Prudnik – prudnicki – opolskie; *Wierzbęcice* – wieś – Nysa – nyski – opolskie; *Wierzbęcice* – część miasta Poznań – Poznań – Poznań – wielkopolskie; *Wierzbęcin* – wieś – Trzebiel – żarski – lubuskie; *Wierzbęcin* – wieś – Słupsk – słupski – pomorskie; *Wierzbęcin* – część wsi Świba – Kępno – kępiński – wielkopolskie; *Wierzbęcin* – wieś – Nowogard – gołeniewski – zachodniopomorskie; *Wierzbina* – wieś – Stare Babice – warszawski zachodni – mazowieckie; *Wierzbina* – część wsi Wielgie Milickie – Milicz – milicki – dolnośląskie; *Wierzbina* – przysiółek wsi Barkowo – Żmigród – trzebnicki – dolnośląskie; *Wierzbinek* – wieś – Wierzbinek – koniński – wielkopolskie; *Wierzbiny* – część wsi Bokinka Królewska – Tucza – biały – lubelskie; *Wierzbiny* – osada – Osiek – starogardzki – pomorskie; *Wierzbiny* – część wsi Milówka – Milówka – żywiecki – śląskie; *Wierzbiny* – wieś – Obrazów – sandomierski – świętokrzyskie; *Wierzbiny* – wieś – Orzysz – piski – warmińsko-mazurskie; *Wierzbiny Dworskie* – część wsi Wierzbiny – Obrazów – sandomierski – świętokrzyskie; *Wierzbiszki* – wieś – Rutka-Tartak – suwalski – podlaskie; *Wierzbka* – część wsi Suchedniów – Suchedniów – Skarżyski – świętokrzyskie; *Wierzbka* – wieś – Bogoria – staszowski – świętokrzyskie; *Wierzbka Dolna* – wieś – Gościno – kołobrzeski – zachodniopomorskie; *Wierzbka Górna* – osada – Gościno – kołobrzeski – zachodniopomorskie; *Wierzbki* – osada wsi Cychry – Dębno – myśliborski – zachodniopomorskie; *Wierzbna* – wieś – Żarów – świdnicki – dolnośląskie; *Wierzbna* – wieś – Grodków – brzeski – opolskie; *Wierzbna* – wieś – Pawłosiów – jarosławski – podkarpackie; *Wierzbna* – wieś – Bytom Odrzański – nowosolski – lubuskie; *Wierzbna* – wieś – Myślibórz – myśliborski – zachodniopomorskie; *Wierzbniczki* – przysiółek wsi Popowo – Bytom Odrzański – nowosolski – lubuskie; *Wierzbnik* – wieś – Grodków – brzeski – opolskie; *Wierzbnik* – część miasta Łañcut – Łañcut m. – łańcucki – podkarpackie; *Wierzbnik* – kolonia – Czarne – człuchowski – pomorskie; *Wierzbnik* – część miasta Starachowice – Starachowice – starachowicki – świętokrzyskie; *Wierzbno* – wieś – Domanów – oławski – dolnośląskie; *Wierzbno* – wieś – Przytoczna – międzyrzeczki – lubuskie; *Wierzbno* – część m. Aleksandrów Łódzki – zgierski – łódzkie; *Wierzbno* – wieś – Koniusza – proszowicki – małopolskie; *Wierzbno* – część miasta Warszawa – Warszawa – mazowieckie; *Wierzbno* – wieś – Wierzbno – węgrowski – mazowieckie; *Wierzbno* – przysiółek wsi Boguchwałów – Baborów – głubczycki – opolskie; *Wierzbno* – wieś – Otmuchów – nyski – opolskie; *Wierzbno* – wieś – Odolanów – ostrowski – wielkopolskie; *Wierzbno* – wieś – Słupca – słupecki – wielkopolskie; *Wierzbno* – wieś – Warnice – pyrzycki – zachodniopomorskie; *Wierzbocice* – wieś – Słupca

– słupecki – wielkopolskie; *Wierzbowa* – wieś – Gromadka – bolesławiecki – dolnośląskie; *Wierzbowa* – wieś – Wartkowice – poddębicki – łódzkie; *Wierzbowa* – wieś – Brzeźnio – sieradzki – łódzkie; *Wierzbowa* – część wsi Toporzysko – Jordanów – suski – małopolskie; *Wierzbowa Woźnicka* – część wsi Wierzbowa – Wartkowice – poddębicki – łódzkie; *Wierzbowe Miasto* – część miasta Ropczyce – Ropczyce – ropczycko-sędziszowski – podkarpackie; *Wierzbowiec* – wieś – Markowice – radomszczański – łódzkie; *Wierzbowizna* – wieś – Nowe Piekuty – wysokomazowiecki – podlaskie; *Wierzbowo* – wieś – Lisewo – chełmiński – kujawsko-pomorskie; *Wierzbowo* – osada leśna – Opinogóra Górna – ciechanowski – mazowieckie; *Wierzbowo* – wieś – Opinogóra Górna – ciechanowski – mazowieckie; *Wierzbowo* – wieś – Grajewo – grajewski – podlaskie; *Wierzbowo* – wieś – Śniadowo – łomżyński – podlaskie; *Wierzbowo* – wieś – Iłowo-Osada – działdowski – warmińsko-mazurskie; *Wierzbowo* – wieś – Kalinowo – ełcki – warmińsko-mazurskie; *Wierzbowo* – wieś – Mrągowo – mrągowski – warmińsko-mazurskie; *Wierzbowo* – wieś – Kozłowo – nidzicki – warmińsko-mazurskie; *Wierzbowo-Wieś* – wieś – Zambrów – zambrowski – podlaskie; *Wierzbówek* – osada – Myślibórz – myśliborski – zachodniopomorskie; *Wierzbówiec* – wieś – Sochocin – płoński – mazowieckie; *Wierzbówka* – wieś – Parczew – parczewski – lubelskie; *Wierzbówka* – część wsi Dmosin Drugi – Dmosin – brzeziński – łódzkie; *Wierzbówka* – wieś – Wartkowice – poddębicki – łódzkie; *Wierzbówka* – przysiółek wsi Kawęczyn – Konstancin-Jeziorna – piaseczyński – mazowieckie; *Wierzby* – część wsi Grodzisko – Banie Mazurskie – gołdapski – warmińsko-mazurskie (Obwieszczenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dn. 17 października 2019 roku w sprawie wykazu urzędowych nazw miejscowości i ich części (<http://www.gov.pl/web/mswia/wykaz-urzedowych-nazw-miejscowosci-i-ich-czesci>)).

Jak podają źródła onomastyczne, nazwisko *Wierziński* wywodzi się bezpośrednio od nazwy miejscowej *Wierzbin*, *Wierzbin* (kilka wsi) (Rymut, 2001), zaś nazwa miejscowa *Wierzbin*, *Wierzbin* od słowa *wierzba*.

Po raz pierwszy w dokumentach nazwisko *Wierziński* w postaci fonetycznej *Wirziński* pojawia się w 1399 roku, por. *Wirziński*, Petrassius Wyrbinsky 1399 *Lek* II 2278 (cf. supra cap. 1; infra cap.) (Taszycki, 1981–1983).

W archiwach kościelnych z terenu Polski najstarsze dane dotyczące opisywanego nazwiska w aktach urodzeń i zgonów pochodzą z I połowy XVIII wieku, por. ur. 1721 r. *Marianna Wirzińska // Wierzińska*, imię ojca: Sebastian, imię matki: Marianna Kostrzewska, parafia: Łowicz Kolegiata, miejscowość: Łowicz, obecne woj.: łódzkie oraz ur. 1721 r. *Maria Wierziński*, parafia: Jędrzejów, miejscowość: Jędrzejów, obecne woj.: świętokrzyskie; 21.08.1734 r. zmarł Stefan Wierziński, parafia: Warka, miejscowość: Niemojewice, obecne woj.: mazowieckie. Z lat wcześniejszych notowane są

nazwiska: *Wierzba, Wierzbicz, Wierzbicki, Wierzboski, Wierzbowowski* (<https://genealogia.genealodzy.pl>).

Najstarszy dostępny akt zawierający antroponim *Wierzbiński* pochodzi z roku 1633 z terenu dzisiejszej Ukrainy, por. ur. 17 lipca 1633 r. *Jakub Wirzbiński*, imię ojca: Jan, imię matki: Anna, parafia: Buszcze, miejscowość: Buszcze (<https://genealogia.genealodzy.pl>). Z XVII wieku pochodzi również aktualnie najstarszy akt małżeński na obszarze Polski, por. 29 stycznia 1619 roku Jan Koluszkowski ożenił się z *Elżbietą Wierzbińską* w parafii Brzeziny z miejscowości Żakowice (obecne woj. łódzkie). Świadcami byli: Andrzej Koluszkowski i Piotr Jaroszkowski (<https://genealogia.genealodzy.pl>).

Nazwisko, jak wspomniano wcześniej, utworzone od nazwy miejscowej *Wierzbiny* notowanej w powiatach: garwolińskim, lipnowskim, jańsborskim i starogardzkim (Sulimierski, Chlebowski, Walewski, 1880). Por. też *Wierzbno*, kilkanaście miejscowości na terenie całego kraju (Sulimierski, Chlebowski, Walewski, 1880); *Wierzba* w byłym powiecie zamojskim i żądzborskim (Sulimierski, Chlebowski, Walewski, 1880); *Wierzbie*, kilka wsi na terenie całego kraju (Sulimierski, Chlebowski, Walewski, 1880).

Nazwisko *Wierzbiński* zostało utworzone sufiksem *-ski*. Był to sposób nominacji właściwy wysokiej warstwie społecznej, gdyż nazwiska z tym formantem były nazwiskami szlacheckimi i oznaczały przynależność miejsca do jego właściciela. Zatem *Wierzbiński* mógł być właścicielem miejscowości o nazwie *Wierzbiny, Wierzbina* lub *przybyszem* z tych miejscowości, gdyż przynależnościowy suf. *-ski* taką relację mógł również wyrażać.

Ta sama prestiżowa społecznie formacja słowotwórcza na *-ski* została potem wykorzystana do tworzenia nazwisk mieszczańskich i jeszcze później chłopskich z XVIII i początku XIX wieku, kiedy zaistniał obowiązek urzędowej rejestracji dotychczasowych niestabilnych w stosunku do imion drugoskładnikowych mian osobowych, nadający im status dziedziczonych nazwisk familijnych (Makarski, 2020, 19).

Onomaści nie wykluczają też pochodzenia antroponimu *Wierzbiński* od antroponimu *Wierzba*. Jak zauważa Jan Bystróż, tak jak w przypadkach wymiany *Słowika* na *Słowikowskiego*, *Gąsiora* na *Gąsiorowskiego*, *Cwikłę* na *Ćwiklińskiego*, mogło dojść do zmiany *Wierzby* na *Wierzbińskiego* z wykorzystaniem formantu *-ski, -ewski, -owski, -iński* w funkcji strukturalnej jako wykładnika nazwiska sztucznego, kancelaryjnego, a ze względu na jego nacechowanie emocjonalne – upiękzonego (Bystróż, 1936, 103).

Z danych bazy nazwisk według rejestru PESEL wynika, że to jednocłonowe nazwisko w grudniu 2017 roku odnotowano we wszystkich województwach, a najwięcej osób mieszkało w województwie wielkopolskim. Dane z grudnia 2017 roku, dotyczące rozmieszczenia nazwisk wg województw, prezentują się następująco: dolnośląskie – 55 mężczyzn; kujawsko-

-pomorskie – 48 mężczyzn; lubelskie – 14 mężczyzn; lubuskie – 17 mężczyzn; łódzkie – 37 mężczyzn; małopolskie – 39 mężczyzn; mazowieckie – 43 mężczyzn; opolskie – 24 mężczyzn; podkarpackie – 176 mężczyzn; podlaskie – 29 mężczyzn; pomorskie – 23 mężczyzn; śląskie – 68 mężczyzn; świętokrzyskie – 57 mężczyzn; warmińsko-mazurskie – 26 mężczyzn; wielkopolskie – 228 mężczyzn; zachodniopomorskie – 75 mężczyzn (<https://polskienazwiska.pl>). Jeśli chodzi o żeńską formę tego nazwiska, to również w grudniu 2017 roku odnotowano je we wszystkich województwach, a najwięcej z wielkopolskiego. Analogicznie rozmieszczenie antroponimu *Wierzbińska* przedstawia się następująco: dolnośląskie – 63 kobiety; kujawsko-pomorskie – 68 kobiet; lubelskie – 15 kobiet; lubuskie – 22 kobiety; łódzkie – 37 kobiet; małopolskie – 36 kobiet; mazowieckie – 52 kobiety; opolskie – 25 kobiet; podkarpackie – 167 kobiet; podlaskie – 38 kobiet; pomorskie – 21 kobiet; śląskie – 80 kobiet; świętokrzyskie – 60 kobiet; warmińsko-mazurskie – 29 kobiet; wielkopolskie – 219 kobiet; zachodniopomorskie – 67 kobiet (<https://polskienazwiska.pl>).

Na początku 2021 roku nazwisko *Wierzbiński* nosiło w Polsce 1030 osób, z czego 4 kobiety i 1026 mężczyzn, zaś formę żeńską *Wierzbińska* – 1072 kobiety (<https://polskienazwiska.pl>).

Jest to nazwisko raczej mało popularne, bowiem w przypadku formy męskiej plasuje się ono na 1920. pozycji na 2924. nazwiska męskie, zaś w przypadku formy żeńskiej – na 1898. miejscu na 2921. nazwisk żeńskich (<https://polskienazwiska.pl>).

Analiza materiału źródłowego pozwala na wysnucie następujących wniosków:

1. od XV do połowy XIX wieku słowo *wierzba* oznacza w polszczyźnie 1) 'wierzbę białą, *Salix alba* L., drzewo lub krzew z rodziny kotkowych', 2) włoską wirzbę 'niepokalanka nadmorskiego, krzew z rodziny werbenowatych, *Vitex agnus Castus* L.';
2. słowniki współczesnego języka polskiego notują tylko jedno znaczenie, tj. 'Salix, drzewo lub krzew z rodziny wierzbowatych (Salicaceae), dwupienne, o kwiatach owadopylnych zebranych w kotki; łatwo rozmnaża się wegetatywnie';
3. leksem *wierzba* jest komponentem różnego typu wyrażen, związków frazeologicznych, przysłów i to zarówno w polszczyźnie historycznej, por. *pieniądze na wierzbie rosną, upatrywać gruszek na wierzbie, gruszki na wierzbie, obiecywać (komuś) gruszki na wierzbie, zakochać się jak diabeł w suchej wierzbie, uciąć wierzbę, jak i w polszczyźnie ogólnej, por. gruszki na wierzbie, obiecywać (komuś) gruszki na wierzbie, w suchej wierzbie diabeł siedzi;*
4. od słowa *wierzba* powstało wiele nazw pochodnych, zarówno w historii języka polskiego, por. *wierzbak, wierzbca, wierzbeczka, wierzbiątko, wierzbicka,*

wierzbie, wierzbienica, wierzbieniec // wierzbinięc, Wierzbietta, wierzbina // wirzbina, wierzbisko, wierzbka, wierzblin, wierzbna, wierzbnik, wierzbołozą, wierzbowa, wierzbowate, wierzbowiec, wierzbownicza, wierzbówka, w gwarach, por. wierzbak, wierzbina, jak i we współczesnym języku polskim, por. wierzbeczka, wierzbiątka, wierzbieniec, wierzbina, wierzbowate, wierzbowiec, wierzbownica, wierzbówka;

5. od apelatywu *wierzba* i pochodnych od niego apelatywów utworzonych zostało również kilka form przymiotnikowych, por. dawne: *wierzbiniowy, wierzbna (niedziela), wierzbownikowe // wierzbownikowe (rośliny), wierzbowny, wierzbowy, wierzbowlote*, gwarowe: *wierzbny, wierzbowy* oraz współczesne: *wierzbiniowaty, wierzbiniowy, wierzbolistny, wierzbowy*;
6. nazwy pochodne od słowa *wierzba* również stały się komponentami związków frazeologicznych i powiedzeń notowanych przez słowniki historyczne, por. *ludzie wierzbowego serca, mieć wierzbowy grzbiet, wierzbowy ojciec, wierzbowa // wierzbna niedziela* oraz słowniki współczesnego języka polskiego, por. *wierzbowy ojciec, mieć wierzbowy grzbiet*; również przysłów, por. *mazali go wierzbowym olejem, wierzbowe drzewo, gdzie posadzisz, tam rośnie*;
7. rzeczownik pospolity *wierzba*, stp. *wirzba* stał się podstawą nazw własnych osobowych *Wierzba, Wirzba*. W oparciu o apelatywy *wierzba, wirzba* lub nazwy od nich pochodne powstały m.in. następujące nazwy własne osobowe notowane przez słowniki onomastyczne: *Wirzbieński, Wirzbiński, Wierzbieński, Wierzbka (fem.), Wierzbeczka // Wierzbeczka, Wirzbic, Wirzbica, Wirzbic(s)ki // Wierzbic(s)ki, Wirzbięcic, Wirzbięcin, Wirzbięcina (fem.), Wirzbięt, Wirzbięta // Wierzbietta, Wirzbina (fem.), Wirzbka, Wirzbny, Wirzbowa // Wierzbowa (herald.), Wirzbowiec(s)ki, Wirzbowo (herald.), Wirzbowski, Wirzbski // Wirbski, Wierzban, Wierzbeczka, Wierzbiak, Wierzbic, Wierzbica, Wierzbiczak, Wierzbieniec, Wierzbik, Wierzbig, Wierzbika, Wierzbikowski, Wierzbiło, Wierzbinięc, Wierzbinka, Wierzbołowicz, Wierzbołowski, Wierzbowicz, Wierzbowy, Wierzbówka, Wirzbeczka, Wirzbic, Wirzbica, Wirzbięcic, Wirzbięt, Wirzbka, Wirzbny, Wierba, Wierbanek, Wierbczak, Wierbel, Wierbiej, Wierbiel, Wierbik, Wierbil, Wierbilenko, Wierbiło, Wierbitowicz, Wierbitowicz, Wierbol, Wierbowicz, Wierbowin, Wierbus, Wirbał, Wirbało, Wirbitowicz, Wirboł, Wirbuł, Werba, Werb, Werbach, Werbachowski, Werbczak, Werbeniec, Werbik, Werbilenko, Werbitowicz, Werbnik, Werbny, Werbiszczuk, Werbkowski, Werblan, Werbowicz, Werbowski, Werbowy, Werbski, Werbus, Wrbka, Wrbiak*;
8. obok nazw własnych osobowych zawierających morfem *wierzb-, wirzb-* słowniki onomastyczne notują również nazwy miejscowe z tym morfemem, por. *Wierzba, Wierzbanowa, Wierzbanówka, Wierzbątowice, Wierzbóweczka, Wierzbianki, Wierzbica, Wierzbice // Wirzbie, Wierzbick,*

Wierzbiczany, Wierzbie, Wierzbiec, Wierzbęcice, Wierzbęcin, Wierzbina, Wierzbina, Wierzbinek, Wierzbiny, Wierzbiszki, Wierzbka, Wierzbki, Wierzbna, Wierzbica, Wierzbiczki, Wierzbnik, Wierzbno, Wierzbocice, Wierzbowa, Wierzbowe Miasto, Wierzbowizna, Wierzbowo, Wierzbówek, Wierzbówka, Wierzby;

9. pojawiające się po raz pierwszy w dokumentach w 1399 roku nazwisko *Wierzbński* wywodzi się od nazwy miejscowej *Wierzbiny, Wierzbina*, ale nie można też wykluczyć, że wywodzi się bezpośrednio od apelatywu *wierzba*.

Bibliografia

- Bystrzeński, J. (1936). *Nazwiska polskie*. Lwów: Książnica-Atlas.
Makarski, W. (2020). *Jubilata życiorys onomastyczny*, TEKA Komisji Polsko-Ukraińskich Związków Kulturowych, 6 (numer specjalny), 17–30.
Rospond, S. (1984). *Słownik etymologiczny miast i gmin*. Wrocław: Ossolineum.

Wykaz materiałów źródłowych

- Bąba, S., Liberek, J. (2001). *Słownik frazeologiczny współczesnej polszczyzny*. Warszawa: PWN.
Boryś, W. (2005). *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków: Wyd. Literackie.
Brückner, A. (1996). *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Wyd. VII. Warszawa: Wiedza Powszechna.
Dereń, E., Polański, E. (2008). *Wielki słownik języka polskiego*. Kraków: Krakowskie Wydawnictwo Naukowe.
Doroszewski, W. (red.). (1968). *Słownik języka polskiego*. T. X: Wyg–Ż. Warszawa: Wiedza Powszechna.
Drabik, L., Sobol, E. (oprac.). (2018). *Wielki słownik języka polskiego PWN*. Warszawa: PWN.
Dubisz, S. (red.). (2003). *Uniwersalny słownik języka polskiego*. T. V: W–Ż. Warszawa: PWN.
Dunaj, B. (red.). (1996). *Słownik współczesnego języka polskiego*. Warszawa: Wilga.
Fliciński, P. (2012). *Wielki słownik frazeologiczny*. Poznań: Ibis.
Karłowicz, J. (1911). *Słownik gwar polskich*. T. VI: U–Ż. Kraków: nakładem Akademii Umiejętności.
Karłowicz, J., Kryński, A., Niedźwiedzki, W. (1919). *Słownik języka polskiego*. T. VII: T–Y. Warszawa: Nakładem prenumeratorów.
Kłosińska, A., Sobol, E., Stankiewicz, A. (oprac.). (2005). *Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłowiami*. Warszawa: PWN.

- Lebda, R. (2008). *Wielki słownik frazeologiczny*. Kraków: Krakowskie Wydawnictwo Naukowe.
- Linde, M.S.B. (1860). *Słownik języka polskiego*. Lwów: Ossolineum [Wyd. III foto-offsetowe. T. VI: U–Z. Warszawa 1951: Państwowy Instytut Wydawniczy].
- Mańczak, W. (2017). *Polski słownik etymologiczny*. Kraków: Wyd. Polska Akademia Umiejętności.
- Müldner-Nieckowski, P. (2003). *Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego*. Warszawa: Świat Książki.
- Rospond, S. (1984). *Słownik etymologiczny miast i gmin*. Wrocław: Ossolineum.
- Rymut, K. (2001). *Nazwiska Polaków. Słownik historyczno-etymologiczny*. T. II. Kraków: Wyd. Naukowe DWN.
- Skorupka, S. (1984). *Słownik frazeologiczny języka polskiego*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Sobol, E. (oprac.). (2008). *Słownik frazeologiczny PWN z Bralczykiem*. Warszawa: PWN.
- Sulimierski, F., Chlebowski, B., Walewski, W. (1880). *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. T. XIII. Warszawa: nakładem Filipa Sulimierskiego i Władysława Walewskiego.
- Szymczak, M. (red.). (1989). *Słownik języka polskiego*. T. III. Warszawa: PWN.
- Taszycki, W. (red.). (1981–1983). *Słownik staropolskich nazw osobowych*. T. VI: V–Ż. Wrocław: Ossolineum.
- Urbańczyk, S. (red.). (1988–1993). *Słownik staropolski*. T. X.: W–Wżgim. Kraków: Ossolineum.
- Zdanowicz, A. (red.). (1861). *Słownik języka polskiego tzw. wileński*. T. II: P–Ż. Wilno: wyd. staraniem i kosztem Maurycego Orgelbranda.
- Zgółkowska, H. (red.). (2004). *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*. T. XLV. Poznań: Kurpisz.

Źródła internetowe

- <https://genealogia.genealodzy.pl> (dostęp: 7.12.2021).
- <https://polskienazwiska.pl> (dostęp: 7.12.2021).
- <https://sjp.pwn.pl/korpus> (dostęp: 7.12.2021).
- <http://www.gov.pl/web/mswia/wykaz-urzedowych-nazw-miejscowosci-i-ich-czesci> (dostęp: 7.12.2021).